

Selectiebesluit Archeologie Gemeente Eersel

Projectnaam	Knegsel - Nardushoek Waarderend proefsleuvenonderzoek (IVO-p)
Type onderzoek	Waarderend proefsleuvenonderzoek (IVO-p)
Titel rapport	Inventariserend veldonderzoek proefsleuven Knegsel Nardushoek
Rapport nummer	Archol Rapport 743
Versie	2
Auteur	N. Groot
Datum	22 december 2023
Archis OM-nummer	5298181100
Kadastrale nummers	Deelgebied 1: VSM01-F-3797, Deelgebied 3: VSM01-M-1043, VSM01-M-1044
Document nummer	23.26556
Zaaknummer	Z22000952
Bevoegde overheid	Dr. N. Groot Beleidsmedewerker erfgoed Gemeente Eersel Telefoon: 0497 - 53 13 00

Inleiding

De gemeente Eersel is voornemens nieuwbouw te realiseren in het plangebied Nardushoek te Knegsel. De hiermee gepaard gaande grondwerkzaamheden zullen de bodem verstoren en vormen een directe bedreiging voor het archeologisch bodemarchief. Het plangebied bestaat uit drie deelgebieden. Deelgebieden 1 en 2 vallen onder bestemmingsplan Kom Knegsel (deels onherroepelijk vastgesteld 31-03-2011). Hier is sprake van een dubbelbestemming 'waarde-archeologie'. Het bestemmingsplan schrijft voor dat bij ingrepen groter dan 100 m² en dieper dan 50 cm -mv archeologisch onderzoek verplicht is. Deelgebied 3 valt binnen het vigerende bestemmingsplan 'Buitengebied 2017'. Het terrein heeft een dubbelbestemming Waarde – Archeologie 4.2. Deze aangewezen gronden zijn mede bestemd voor behoud en bescherming van waardevolle verwachte archeologische informatie in de bodem. Bij plannen die groter zijn dan 500 m² en dieper gaan dan 0,5 m -mv dient een rapport te worden overlegd, waaruit de waarde van de archeologie in het te verstoren terrein blijkt. In 2022 heeft een bureau- en booronderzoek plaatsgevonden binnen het terrein, op basis waarop is geadviseerd een archeologisch proefsleuvenonderzoek uit te voeren. De gemeente Eersel heeft dit advies in haar rol als bevoegd gezag overgenomen.

Het Archeologisch onderzoeksbureau Archol heeft het proefsleuvenonderzoek in deelgebied 3 uitgevoerd tussen 10 en 12 oktober 2022. Deelgebieden 1 en 2 waren op dat moment niet beschikbaar voor onderzoek. Het proefsleuvenonderzoek in deelgebied 1 heeft vervolgens op 22 mei 2023 plaatsgevonden en deelgebied 2 is uiteindelijk vervallen. Dit terrein zal voorlopig niet worden meegenomen in de nieuwbouwplannen van de gemeente.

Resultaten van het onderzoek

De lithostratigrafische opbouw van het onderzoeksgebied komt overeen met de verwachting op basis van het booronderzoek. De ondergrond bestaat uit matig fijne zanden met roestvlekken. Deze dekzanden kennen een eolische oorsprong en worden gerekend tot de Formatie van Bortel, Laagpakket van Wierden. Er is sprake van een reliëfrijk landschap, met hoge delen ter hoogte van deelgebied 1 en in het noordwesten van deelgebied 3, met overgang naar lagere delen in het zuidoosten. In het gebied komen veldpodzolen voor, maar deze zijn in grote delen van het onderzoeksgebied niet meer intact. De oorspronkelijke A-horizont is opgenomen in het afdekkende esdek, wat in de meeste profielen ook geldt voor de EB-horizont (uit- en inspoelingshorizont). Vaak is alleen een restant van een humusrijke B- of BC-horizont bewaard, die vaak gebioturbeerd is en geregeld deels vermengd is met het bovenliggende esdek. Alleen in proefsleuven 25 en 32 is deels

een intacte bodem aangetroffen, waarbij de oorspronkelijke, humeuze A-horizont of akkerlaag bewaard is gebleven. De overgang naar het beekdal ten zuidoosten van het onderzoeksgebied toont geen afwijkende bodemopbouw. Veldpodzolen worden veel aangetroffen in jonge heideontginningen en bevinden zich in de lagere delen van het landschap, met relatief hoge grondwaterstanden. De roestvlekken in de top van de C-horizont (gley) zijn ook veroorzaakt door de hoge grondwaterstanden en fluctuatie hierin.

In tegenstelling wat op basis van het vooronderzoek werd verwacht, is er wel degelijk een esdek aanwezig in het gebied. De oorspronkelijke bodem wordt afgedekt door een ca. 30 tot 70 cm dik esdek, waarvan de bovenste ca. 25 cm als moderne bouwvoor beschreven kunnen worden. Het esdek bestaat uit bruin, zwak humeus, matig fijn zand waarin vaak houtskoolspikkels en soms ook spikkels aardewerk of bouwpuin zijn herkend. Er was slechts één fragment aardewerk aanwezig in het esdek, een kleine wandscherf roodbakkerend geglaazuurd aardewerk, dat niet nader kan worden gedateerd dan in de ruime periode late middeleeuwen – Nieuwe tijd. De ouderdom van het esdek is hierdoor niet vast te stellen. Hoewel het esdek zich in veel profielen als één homogeen pakket uit, is het wel degelijk gefaseerd aangebracht. Het ploegen en bewerken van de bodem na aanleg van de oudste esdekfase heeft ervoor gezorgd, dat de onderliggende oorspronkelijke bodem in veel delen van het terrein niet meer intact is, zoals hierboven beschreven is.

Het proefsleuvenonderzoek heeft in totaal 192 sporen opgeleverd, waarvan er 160 als archeologisch worden beschouwd. De sporen tekenden zich af in de top van de C-horizont en soms als in de BC-horizont of menglaag hierboven.

Het proefsleuvenonderzoek heeft drie vindplaatsen opgeleverd.

Vindplaats 1. Dit betreft een erf of nederzettingsterrein uit de midden- of late bronstijd. Er zijn sporen van een huisplattegrond en spieker gevonden en tevens enkele kuilen en losliggende paalsporen. Centraal in het deelgebied zijn 76 kuilen en paalsporen aangetroffen. Hiervan clusterd een groot deel in proefsleuf 17. Hier zijn namelijk 45 sporen gevonden. Deze sporen lijken deel uit te maken van een noordwest-zuidoost georiënteerde gebouwstructuur, waarvan slechts één lange zijde binnen de proefsleuf is aangesneden. Het betreft waarschijnlijk een huisplattegrond, maar het type is op basis van de sporen in de proefsleuf niet vast te stellen. Gezien de hoeveelheid sporen is het ook mogelijk dat hier twee plattegronden of fasen over elkaar liggen. De sporen hebben een diameter van 20-30 cm in het sporenvlak en een grijsbruine, homogene tot licht gevlekte opvulling. In een deel van de sporen waren houtskoolspikkels te herkennen.

Ca. 60 m ten westen van de mogelijke huisplattegrond is in proefsleuf 9 een vierpalige spieker aanwezig. In de proefsleuven 6, 10, 11, 16 en 18 zijn eveneens enkele paalsporen en kuilen aangetroffen, maar deze kunnen voorts nog niet aan een structuur worden toegeschreven. In proefsleuf 6 bevindt zich een ondiepe kuil waarbinnen de grond roze-oranje is verkleurd (S42, Figuur 5.6). Dit lijkt te wijzen op verhitting en het betreft een mogelijk restant van een haardplaats.

De vindplaats heeft vijf scherven handgevormd aardewerk opgeleverd, verzameld uit een paalspoor, een kuil en de gebioturbeerde BC-horizont. Ook zijn er enkele kwartsbrokjes gevonden. Het aardewerk is gedateerd in de midden-bronstijd tot vroege ijzertijd. Houtskool uit kuil S42 heeft een datering opgeleverd tussen 1499 en 1438 v. Chr. Houtskool uit kuil S73 leverde een datering op tussen 1055 en 837 v. Chr.

Vindplaats 2. In het zuidwesten van deelgebied 3, in proefsleuven 1 t/m 3, bevindt zich een cluster sporen uit de Nieuwe tijd. Het betreffen voornamelijk paalsporen, maar ook drie kuilen en delen van greppels. De greppels in proefsleuf 1 maken deel uit van een grootschaliger percelering. Er zijn geen structuren te onderscheiden. De sporen hebben een donkergrijze opvulling, vergelijkbaar met het esdek in dit deel van het terrein. Een selectie van de sporen is gecoupeerd, de diepte lag tussen 12 en 33 cm.

Vindplaats 3. In deelgebied 1 zijn er in totaal twintig sporen gedocumenteerd. De meeste sporen zijn toe te schrijven aan één vindplaats, vindplaats 3. De sporen van deze vindplaats concentreren zich in proefsleuf 31 en bestaan uit een crematiegraf en acht paalsporen. Het graf werd aangetroffen in

de putwand, waarna er een kleine uitbreiding gegraven is om het graf compleet in beeld te brengen. Het betreft een urngraf van nog 32 cm diep. De bovenkant van de kuil en de urn zijn geraakt bij ploegen. Een deel van de urn (rand en deel van de wand) ontbrak hierdoor en ook een deel van de crematieresten zal hierdoor verdwenen zijn. De gehele kuil had in het sporenvlak een ovale vorm en omvang van ca. 80 x 90 cm en was schoon opgevuld met grijsbruin zand. De urn bevond zich in het westen van de kuil en daar rondom werd houtskool waargenomen. In de rest van de kuil bevond zich geen houtskool. De crematieresten bevonden zich in de urn en ook hiertussen bevond zich weinig houtskool, wat er op wijst dat de crematieresten met zorgvuldigheid uit de brandstapelresten zijn verzameld en in de urn zijn gedeponneerd. In de configuratie van de paalsporen rond het crematiegraf kon geen structuur worden herkend. Het is niet duidelijk of de sporen met het graf in verband kunnen worden gebracht, of aan bewoning gerelateerd kunnen worden.

In de BC-horizont zijn in de proefsleuven 30, 31 en 32 veertien scherven handgevormd aardewerk aangetroffen. De urn en de overige aardewerkfragmenten zijn te dateren in de late bronstijd tot vroege ijzertijd. Buiten de vindplaats zijn in deelgebied 1 enkele oost-west georiënteerde perceelsgreppels gedocumenteerd, die uit de Nieuwe tijd dateren.

Interpretatie.

Vindplaats 1 betreffen bewoningssporen, die in de midden- of late bronstijd geplaatst worden. Er zijn sporen aangetroffen van een huisplattegrond, een spieker en losliggende paalsporen en kuilen. Het is op basis van de aangetroffen sporen nog niet duidelijk of er sprake is van een enkel erf of van meerdere erven. De bewoning bevindt zich op de flank van de dekzandwelling. Of dezelfde groep mensen die ter hoogte van vindplaats 1 hebben gewoond, ook begraven zijn in het grafheuvellandschap aan het Huismeer kan op basis van het onderzoek niet worden vastgesteld, maar dit is zeker wel mogelijk. Nederzettingen en grafvelden lagen in de midden-bronstijd vaak niet ver van elkaar af. De locatiekeuze van de nederzettingsterrein is wel opvallend. De vindplaats is gelegen op de overgang van een hoger gelegen dekzandplateau, naar een lager gelegen beekdal en uit het landschappelijk onderzoek blijkt dat er binnen het gebied sprake was van redelijk hogere grondwaterstanden. De meeste nederzettingen uit deze periode waren in Oost-Brabant toch vooral in de hogere en drogere delen van het landschap gesitueerd.

Vindplaats 2 betreffen sporen van een erf uit de Nieuwe tijd. De archeologische resten worden in verband gebracht met een erf dat volgens de auteur rond 1910 is gesloopt. Dit heeft echter al omstreeks 1840 plaatsgevonden conform de kadastrale gegevens. Er zijn voornamelijk geen vondsten aangetroffen die informatie verschaffen over bv consumptiepatronen, status en welvaart, aard van het gebruik, materiële cultuur etc. De vindplaats kan mogelijk wel meer informatie opleveren op de ouderdom van de bewoning op deze locatie.

Vindplaats 3 is een urngraf, met daaromheen enkele paalsporen. Het graf is op basis van het aardewerk in de late bronstijd-vroege ijzertijd gedateerd. Het is niet duidelijk of de paalsporen met het graf geassocieerd kunnen worden, of dat er in de directe nabijheid ook sprake is van bewoning waartoe te paalsporen gerekend kunnen worden. Ten noordoosten van het onderzoeksgebied zijn verschillende grafmonumenten bekend uit de periode bronstijd-ijzertijd. Vindplaats 3 lijkt geen directe voortzetting te zijn van dit rituele landschap, want in het tussenliggende deelgebied 3 zijn geen sporen of vondsten aangetroffen die hiermee in verband gebracht kunnen worden. Toch lijkt het graf in vindplaats 3 wel degelijk gelijktijdig met de bekende grafmonumenten.

Buiten de genoemde vindplaatsen zijn wel nog verschillende sporen van landinrichting uit de Nieuwe tijd aangetroffen, verspreid over het hele gebied. Het gaat om karrensporen, perceelsgreppels en een akkerdek. Deze geven inzicht in de ontginning en het landgebruik in de Nieuwe tijd en in oude, historische routes. De vorming van het esdek en ingebruikname van het terrein als akkergebied konden op basis van de marginale hoeveelheid vondsten echter niet goed worden gedateerd.

Aanbevelingen uit onderzoek.

Archol acht vindplaatsen 1 en 3 behoudenswaardig. Voor deze vindplaatsen wordt in situ behoud geadviseerd. Indien in situ behoud niet mogelijk is, dient de vindplaats middels een opgraving ex situ

bewaard te blijven. Voor vindplaats 1 adviseert Archol de zone met gebouwplattegrond rond proefsleuf 17 vlakdekkend op te graven (ca. 1900 m²). In de zone met een lagere sporendichtheid (ca. 6000 m²) wordt een gefaseerde aanpak voorgesteld, waarbij in eerste instantie 50% wordt onderzocht en vervolgens alleen wordt verdicht op de locaties waar dit zinvol lijkt. Voor vindplaats 3 wordt voorgesteld de zone met het crematiegraf en de paalsporen vlakdekkend op te graven (ca. 2000 m²).

Het onderzoek aan de vindplaatsen kan eventueel worden gecombineerd met onderzoek aan het akkerdek, hetgeen meer inzicht kan geven in de ontginning van het gebied en Nieuwetijds landgebruik. Het onderzoek naar Brabantse akkers van Theuws, Van der Heijden & Verspay kan hierbij als leidraad of inspiratie worden gebruikt.

De zones buiten vindplaatsen 1 en 3 kunnen wat Archol betreft worden vrijgegeven voor de voorgenomen ontwikkelingen.

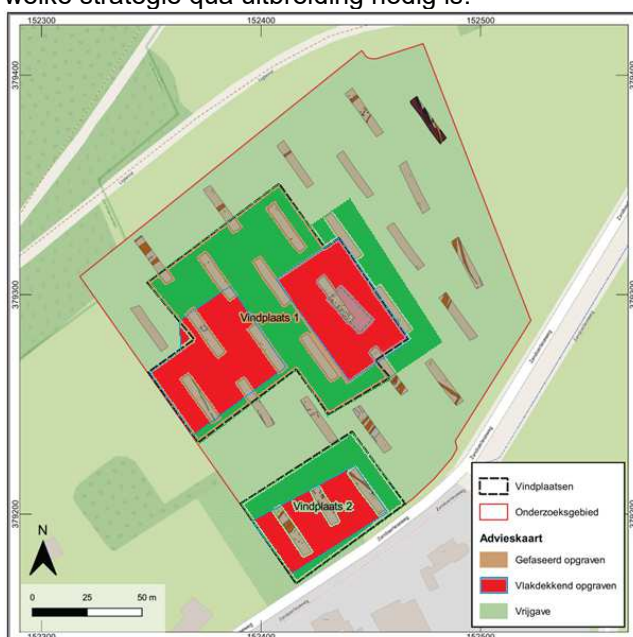
Selectiebesluit

Op basis van het uitgevoerde proefsleuvenonderzoek (IVO-P is vastgesteld dat er meerdere behoudenswaardige archeologische vindplaatsen in de plangebieden aanwezig zijn. Voor deze vindplaatsen wordt in situ behoud geadviseerd. Indien in situ behoud niet mogelijk is, dient de vindplaats middels een opgraving ex situ bewaard te blijven. Het is daarbij zeer waarschijnlijk dat de voorgenomen ingrepen zullen zorgen voor een aantasting van het bodemarchief. Daarom neemt de gemeente Eersel het advies over om een opgraving uit te voeren in het plangebied.

Qua keuzes en strategie wijkt de gemeente Eersel wel af van het voorgestelde advies, gelet op de waarde van vindplaats 2 voor Eersel als qua risico op toevalsvondsten.

Per vindplaats wordt de strategie besproken:

Vindplaats 1. Voor vindplaats 1 dient men de zone met gebouwplattegrond rond proefsleuf 17 vlakdekkend op te graven (rood in figuur 1). Dit geldt ook voor de zone rondom de spieker en mogelijke haardkuil in proefsleuven 6, 9, 11 (rood in figuur 1). In de tweede zone (groen in figuur 1) met een lagere sporendichtheid wordt een gefaseerde aanpak voorgesteld, waarbij op basis van de resultaten van beide zones wordt besloten of er tussen deze locaties onderzoek nodig is als ook welke strategie qua uitbreiding nodig is.

Figuur 1. Vindplaatsen 1 en 2

Vindplaats 2. Met betrekking tot vindplaats 2 dient de zone met gebouwplattegrond rond proefsleuven 1, 2, 3 vlakdekkend op te worden gegraven (Figuur 1). Indien de vindplaats niet volledig is opgraven, dan kan worden besloten in een specifieke richting uit te breiden. De richting van de mogelijke uitbreiding(en) kan om het op te graven perceel liggen.

Vindplaats 3. Voor vindplaats 3 wordt voorgesteld de zone met het crematiegraf en de paalsporen vlakdekkend op te graven (Figuur 2). In de tweede zone met een lagere sporendichtheid wordt een gefaseerde aanpak voorgesteld, waarbij op basis van de resultaten van beide zones wordt besloten of er tussen deze locaties onderzoek nodig is. Dan kan stap voor stap worden uitgebreid richting oosten en/of westen.

Figuur 2. Vindplaats 3